

"המחלקות לכלכלה באוניברסיטאות במצב נואש; יש לאפשר שכר דיפרנציאלי"

18.12.2008 | 06:52 מאת מירב ארלוזורוב

ועדת מומחים בינלאומית, שמונתה על ידי המועצה להשכלה גבוהה, פירסמה דו"ח קשה על מצב לימודי הכלכלה באקדמיה בישראל. הוועדה קובעת כי מצב לימודי הכלכלה בישראל הוא נואש, מדכא ואף משברי. לפי מסקנות הוועדה, ישראל היא מובילה עולמית בבריחת מוחות בתחום הכלכלה.

הוועדה ממליצה לאפשר שכר דיפרנציאלי לכלכלנים מבריקים, כדי להחזיר לישראל את המוחות שברחו. עם זאת, ספק אם ההמלצות מרחיקות הלכת יעמדו במבחן ועד הסגל של המרצים באוניברסיטאות, ויאומצו על ידי המועצה להשכלה גבוהה (המל"ג).

ועדת המומחים מונתה לפני שנתיים, והגישה את המלצותיה למל"ג החודש. בוועדה היו חברים ששה כלכלנים, בהם כמה מהבכירים בעולם - פרופ' דייוויד קרפס מאוניברסיטת סטנפורד, שנחשב למועמד מוביל לקבלת פרס נובל בכלכלה; פרופ' יואל מוקיר מאוניברסיטת נורת'ווסטרן, שנחשב לאחד מבכירי החוקרים של ההיסטוריה הכלכלית; ופרופ' אלחנן הלפמן מאוניברסיטת הרווארד, שנחשב גדול הכלכלנים הישראלים - ובעצמו המחשה לתופעת בריחת המוחות מישראל. בוועדה היתה חברה גם ליאורה מרידור כנציגת המגזר העסקי.

פקולטה בקריסה

מסקנות הוועדה נפתחות בתיאור קשה מאוד של מצב לימודי הכלכלה בישראל. הוועדה משתמשת בתיאורים כמו "מצב נואש", "מדכא" ו"משברי". היא מציינת כי עד לפני עשור "המחלקות לכלכלה באוניברסיטת תל אביב ובאוניברסיטה העברית נמנו עם העשירייה המובילה בעולם. כיום המחלקה בתל אביב קורסת, והמחלקה בירושלים מתנדנדת על סף קריסה".

הוועדה מצטטת בדיקה שנערכה בעשר המחלקות לכלכלה המובילות בארה"ב: 28% מחברי הסגל של המחלקות האלה היו אמריקאים, ו-16% מתוכם ישראלים. מספר החוקרים הישראלים במחלקות המובילות בארה"ב (ובעולם) היה השני בגודלו, אחרי האמריקאים.

"ישראל ממשיכה לשלוח את הסטודנטים המבריקים שלה להשלים דוקטורט בכלכלה בחו"ל", כותבת הוועדה, "אבל רק מעטים מאותם סטודנטים בוחרים לחזור לישראל בתום לימודיהם. בנוסף, יותר ויותר חוקרים מבוססים בוחרים לעזוב את ישראל ולעבור לחו"ל. זאת מאחר שתנאי השכר והמחקר שמוצעים להם בחו"ל משתפרים במהירות, בעוד התנאים המקבילים בישראל מידרדרים במהירות".

כתוצאה מכך, המחלקות המובילות של תל אביב וירושלים התרוקנו מחברי סגל. מספר חברי הסגל בירושלים הוא כיום כ-20, ובתל אביב כ-15 - כמחצית ממספר חברי הסגל באותן מחלקות לפני עשור, וכשליש ממספר חברי הסגל המקובל במחלקות המובילות לכלכלה בעולם.

הירידה במספר חברי הסגל הביאה גם לצפיפות בלתי נסבלת בכיתות הלימוד בכלכלה: בעוד היחס בין מספר הסטודנטים למספר אנשי הסגל באוניברסיטת תל אביב הוא במוצע 15, בכלכלה היחס הזה הוא 90. בהתאם, עומס ההוראה על המרצים לכלכלה גדל מאוד, והדבר פוגע באיכות ההוראה ובאיכות המחקר.

הוועדה קובעת כי למצב זה עלולות להיות השלכות קשות על ישראל. היא מציינת כי מטרת לימודי הכלכלה אינה רק להכשיר חוקרים בתחום הכלכלה,

אלא גם לייצר את דור העתיד של המנהלים בישראל - במגזר הציבורי ובמגזר העסקי. הידרדרות רמת לימודי הכלכלה משליכה על רמת הניהול הציבורי והעסקי בישראל, ובאופן ישיר פוגעת בתחרותיות של ישראל וביכולתה להמשיך לצמוח במשך שנים.

הוועדה מציינת את ההצלחה המקרו-כלכלית של ישראל מאז תוכנית הייצוב ב-85', כפרי שקטפה המדינה על המצוינות של לימודי הכלכלה שלה. היא מזהירה כי לאובדן המצוינות בלימודי הכלכלה עלולות להיות השלכות שליליות גם על ההצלחה של המדיניות הכלכלית-חברתית שישראל מנהלת.

שכר תחרותי

חברי הוועדה סבורים כי ישראל אינה יכולה לסגור את פער התנאים בינה לבין המחלקות המובילות באוניברסיטאות בחו"ל. "ישראל אינה יכול להשוות, דולר לדולר, את תנאי השכר בחו"ל", נכתב בדו"ח. "אבל הפער חייב להצטמצם, במיוחד בכל הנוגע לכלכלנים צעירים ומבריקים". לפיכך, הוועדה מעלה שורה של המלצות שנועדו להביא לצמצום הפער בתנאי השכר והעבודה, וכן לייעול עבודת המחלקות לכלכלה באוניברסיטאות.

בראש ובראשונה, הוועדה ממליצה לחרוג מהשכר השוויוני המקובל באוניברסיטאות - רמת שכר אחידה לכל הפרופסורים בכל המחלקות - ולעבור לתשלום שכר דיפרנציאלי למרצים לכלכלה, זאת ברוח דומה להמלצות ועדת שוחט. התשלום צריך להיות מושפע מאיכות המחקר של אותו מרצה ומתרומתו למוניטין של המחלקה, מצורכי האוניברסיטה ומהזדמנויות התעסוקה האחרות המונחות לפניו - משמע, השכר צריך להיות תחרותי.

הוועדה מציינת כי מרצים לכלכלה בכל העולם מקבלים שכר גבוה יותר מעמיתיהם במחלקות אחרות, ולכן אין ברירה אלא לשלם להם יותר כדי להחזירם לישראל.

לפי הדו"ח, בשל "החשיבות הקריטית של לימודי הכלכלה לפיתוחה של ישראל", ובשל המחסור החמור במועמדים ראויים לסגל בעיקר במחלקות לכלכלה (בכל המחלקות האחרות באוניברסיטאות כמעט שאין תקנים של סגל מרצים שאינם מאוישים), חייבים למצוא דרכים לפצות את המרצים לכלכלה כדי להביאם לישראל.

בהמלצות הוועדה נכתב כי בשל הצורך הגבוה של האוניברסיטאות לשקם את מחלקות הכלכלה, ראוי שהשכר החריג למרצים בעלי מעמד חריג ישולם באופן ישיר.

עם זאת, "במידה שהגישה הישירה תתברר כבלתי אפשרית מבחינה פוליטית, על האוניברסיטאות למצוא דרכים עקיפות לממן את תוספת השכר למרצים בכלכלה". בכך רומזת הוועדה להתנגדות הצפויה של ועד סגל המרצים, המתנגד עקרונית לשכר דיפרנציאלי. בהמלצת הוועדה למציאת "דרכים עקיפות" היא מתכוונת להפניית תקציבי תרומות של האוניברסיטאות להגדלת השכר במחלקות לכלכלה, או בשינוי כללי הקידום כך שייטיבו עם החוקרים לכלכלה.

לצד העלאת השכר למרצים לכלכלה, ממליצה הוועדה לסייע להם באמצעות הפחתת חובות ההוראה - במיוחד לסגל צעיר.

למעשה, הוועדה ממקדת את המלצותיה בכלכלנים צעירים שרק סיימו את הדוקטורט שלהם, וקובעת כי בשכבה זו מתרכזת הבעיה העיקרית של בריחת המוחות. הוועדה אפילו קובעת כי אפשר להרע את תנאיהם של הפרופסורים הבכירים, כדי לסייע להתבססות הסגל הצעיר.

כך, הוועדה קובעת כי התנאים לקידום באוניברסיטאות - מספר המחקרים שפירסם החוקר - יוגמשו, כדי שניתן יהיה לקדם כלכלנים צעירים ומבטיחים עוד לפני שהספיקו לפרסם מאמרים רבים.

המלצה נוספת היא לחלק את עומס ההוראה כך שיוטל יותר על הפרופסורים הוותיקים - ויפנה זמן למחקר לסגל הצעיר. באותה רוח ממליצה הוועדה על גמישות בדרישות ההוראה, ועל הפניית יותר תקציבי מחקר ונסיעות לחו"ל דווקא לצעירים.

בנוסף, ממליצה הוועדה לאפשר למרצים מבוקשים לכלכלה לחלק את זמנם בין האוניברסיטאות בישראל לבין האוניברסיטאות בחו"ל - דבר שהאוניברסיטאות אינן מאפשרות לעשות כיום. המלצה משמעותית נוספת היא להחזיר לפעילות חוקרים בכירים שפרשו לגימלאות, כדי להשלים את החסר באנשי סגל בכירים.

מיזוג האוניברסיטאות

במישור המבני, הוועדה ממליצה לרכז את כל התקציבים בניסיון לאושש את המחלקות הקיימות לכלכלה - משמע, היא ממליצה שלא לאפשר למכללות לפתוח מסלולים ללימוד תואר שני בכלכלה. בנוסף, היא ממליצה למזג את לימודי התואר השני והדוקטורט של אוניברסיטאות תל אביב וירושלים, כדי לחזק אותן למחלקה מקצועית מובילה אחת.

ביקורת חשובה שומרת הוועדה לתוכן של לימודי הכלכלה בישראל. היא מציינת כי הלימודים הם תיאורטיים מדי וישומיים פחות - כלכלנים יוצאים משערי האוניברסיטאות בלי ידע ניהולי-יישומי ובריבוי הבנה של כלכלת ישראל ובעיותיה.

כדי לפתור את הנתק בין התיאוריה למעשה, ממליצה הוועדה כי קידום במכללות (להבדיל מהאוניברסיטאות) ייעשה לפי התרומה לחינוך הכלכלי ולפרסומים פופולריים בכלכלה.

המלצה מרחיקת לכת נוספת היא כי פרסומים כלכליים בעברית, בנוגע לכלכלת ישראל, שיתפרסמו ברבעון לכלכלה או ברבעון לבנקאות - ייחשבו לצורך הקידום האקדמי, זאת בניגוד למצב כיום שבו רק פרסומים בינלאומיים מזכים את החוקר בהכרה ובקידום.

מיכל נוימן, ראש היחידה להערכת איכות במועצה להשכלה גבוהה, מסרה בתגובה: "דו"ח ועדת המומחים הבינלאומית לגבי מצב לימודי הכלכלה בישראל עדיין אינו סופי. הדו"ח הועבר רק השבוע לעיון האוניברסיטאות והמכללות, ורק לאחר שיתקבלו תגובות המוסדות האקדמיים והוועדה תחליט אם להכניס שינויים בהמלצותיה בעקבות התגובות, יועבר הדו"ח לדין במוסדות המל"ג."

עם זאת, נוימן העריכה כי אם ההמלצות יישארו ללא שינוי, יש סיכוי רב שהן יאומצו על ידי המל"ג - לרבות ההמלצה על שכר דיפרנציאלי לחוקרים בולטים בכלכלה.